

cium cum eadem muliere habuerunt, et dubitatur cujusnam sit proles; vel 3° dubitatur utrum damnum quod passus est proximus, proveniat ex causa naturali, vel ex causa injusta posita ad damnum sufficiente, aut utrum causa injuste posita sufficiens fuerit ad damnum inferendum, aut utrum talis causa injusta de facto posita fuerit nec ne, v. g., si dubitetur an quis mortuus fuerit ex morbo naturali, vel ex poculo sibi in infirmitate præstito, vel si dubitetur an poculum sufficiens fuerit ad mortem inferendam, vel denique si dubitetur an illud poculum reipsa propinatum fuerit.

His præmissis, R. ad primum. Omnes personæ quæ causam injustam posuerunt, damnum ex æquo reparare tenentur, nam omnes ex æquo tenentur; vel nulla, siquidem non datur ratio cur una potius quam altera hoc præstare debeat: sed dici non potest nullam ex præcedentibus personis damnum hujusmodi reparare teneri; nam in eo casu conditio innocentis pejor fieret conditione nocentis. Nec merito allegarentur axiomata: *Melior est conditio possidentis; Nemo præsumitur malus, nisi probetur*: nam illa axiomata constituunt regulas pro foro externo, ubi sufficientes requiruntur probationes ut ferantur judiciales sententiæ, non autem pro foro interno, in quo a regulis naturalis æquitatis recedere non licet.

R. ad secundum. Qui injustam posuit causam, damnum pro ratione dubii reparare tenetur; nam sibi persuadere non potest se nihil debere, quia nulla est ratio præsumendi damnum potius ex causa justa provenisse, quam ex causa injusta. Ergo. Ita *Habert, de Lugo, Sanchez, Billuart* et plures alii contra *Sylvium, Collatorem Andeg.*, et multos alios qui contendunt quod in dubio nulla sit obligatio reparandi damnum, quia melior est conditio possidentis. *S. Ligorius* tamen posteriorem hanc sententiam tradit ut sat probabilem, et priorem ut valde probabilem, l. 3, n. 562.

R. ad tertium. Variis in dubiis hic expositis adest obligatio damnum reparandi; qui enim in supradictis versantur dubiis, prudenter judicare non possunt se nihil debere,

propter rationes allatas. Ergo. Sic iidem modo citati theologi, contra alios.

Qui autem in memoratis dubiis constituuntur, restituere debent secundum gradum probabilitatis se causam fuisse damni efficacem; vel enim secundum hunc gradum restituere, vel totum reparare tenentur: at totum reparare non tenentur; eorum enim obligatio minor esse debet quam si certo fuissent causa damni efficax, ut recta ratio innuit; sed minor non esset eorum obligatio, si totum reparare tenerentur: tenentur igitur ad partem totius, et pars illa determinari debet juxta gradum probabilitatis quod damnum intulerint: unde si quatuor æqualiter ad damnum concurrerint, unusquisque quartam partem restituere debet.

Si ex actione ponenda certo prævideretur damnum injustum secuturum esse, ab ea actione procul dubio abstinendum foret: si vero tantum videretur dubium ex illa actione obventurum esse damnum injustum, sequendæ essent regulæ a nobis assignatæ, ubi de conscientia dubia tractavimus.

Quæritur 2° quænam sit obligatio reparandi damnum injuste illatum per culpam theologicam, sed venialem.

Notandum est culpam duplici modo venialem esse posse, videlicet levitate materiæ et defectu advertentiæ vel consensus.

R. 1°. Adest obligatio sub peccato veniali totum reparandi damnum per culpam ob levitatem materiæ venialem illatum; nam damnum istud plene est voluntarium: ergo totum est imputabile, proindeque totum reparandum. Sed obligatio hæc est tantum sub levi, quia proportionata esse debet materiæ et injuriæ.

R. 2°. Si grave damnum per culpam ob defectum advertentiæ vel consensus venialem inferatur, quinque sunt opinioniones: alii volunt auctorem damni ad nihil teneri; alii contendunt illum ad totum teneri sub peccato mortali; alii ad totum sub peccato veniali; alii ad partem sub peccato mortali; alii denique ad partem sub peccato veniali.

Ultima hæc opinio sola nobis videtur admittenda, ut ex aliarum quatuor confutatione patebit.

1° Dicitur non potest illum qui per culpam venialem grave intulit damnum, ad nihil teneri; debet enim saltem aliquo modo damnum illud reparare quod aliquo modo ipsi imputabile est: at grave damnum per culpam venialem illatum aliquo modo imputabile est agenti; eo modo enim imputabile est illi quo fuit voluntarium: porro damnum istud aliquo modo fuit voluntarium, ut supponitur: ergo.

Præterea, quod totam iniustitiæ causam non tollit, totam obligationem iniustitiam reparandi auferre non debet: porro advertentiæ vel consensus imperfectio totam iniustitiæ causam non tollit, ut patet: ergo. Sic multi theologi contra *Lessium*, l. 2, c. 7, n. 28; card. *de Lugo*, d. 8, n. 58; *Vogler*, n. 121, et quosdam alios.

2° Qui grave damnum per culpam venialem intulit, non tenetur sub gravi totum reparare; tota enim obligatio damnum in præsentī casu reparandi ex culpa oritur, adeo ut si nulla esset culpa, nulla esset obligatio restituendi: at ex culpa veniali oriri non potest obligatio gravis grave reparandi damnum, tum quia gravis obligatio ex causa levi oriri non potest, tum quia minor debet esse obligatio ex culpa levi oriens, quam si ex culpa mortali oriretur: ergo. Sententia hæc communissima est contra Henricum a Sancto-Ignatio et nonnullos alios. *Vide theologos modo citatos.*

3° Ad totum sub peccato veniali teneri non potest; nam aliqua debet esse proportio inter vim obligationis et illius objectum: at, in hypothesi, nulla esset huiusmodi proportio. Aliunde talis obligatio repugnat; qui enim sub veniali tantum restituere tenetur, mortaliter non peccaret si non restitueret: at repugnat illud mortaliter non peccare, qui grave retinet objectum alienum: ergo. Ita *Lessius*, n. 17; card. *de Lugo*, d. 8, n. 57; *Vogler*, n. 109, et multo communius theologi.

4° Admitti non potest eum qui per culpam venialem

grave intulit damnum, teneri sub mortali gravem restituere partem; obligatio enim gravior esse non debet causa ex qua oritur: causa autem supponitur levis: ergo. Ita ibidem *Lessius*, card. *de Lugo* et *Vogler* cum multis aliis, adversus plures alios inter quos *Layman*.

Ergo qui per culpam venialem grave intulit damnum, partem tantum sub peccato veniali restituere tenetur, et pars illa levis esse debet; alioquin ex causa levi gravis nasceretur obligatio, quod repugnare videtur. Pars itaque restituenda excedere non debet id quod absque culpa mortali retineri non potest: unde in praxi nihil ordinarie pro huiusmodi damno restituendum præscribitur. Et revera multi nobiles theologi censent nullam in illo casu faciendam esse restitutionem, sicut nulla est obligatio servandi votum, quando cum deliberatione tantum semiplena fuit emissum: hanc tuentur opinionem *Lessius*, card. *de Lugo* et *Vogler*, in locis citatis.

Dices: Qui causam damni posuit, potius illud pati debet quam innocens, juxta istud axioma: *Melior est conditio innocentis*. Ergo.

R. 1° *Retorqueo argumentum*. Qui causam damni posuit, potius illud pati debet quam innocens; sed qui damnum sine culpa theologica infert causam illius ponit, alter vero est innocens. Ergo.

R. 2° *Distinguo axioma quo fundatur antecedens*. Melior est conditio innocentis, quando agitur de innocente cum mortaliter nocente comparato, *conc.*; quando de innocente et venialiter tantum nocente agitur, *nego axioma, saltem quoad applicationem*. Fateor itaque meliorem esse conditionem innocentis, quando de innocente cum mortaliter nocente comparato agitur: omnes enim fatentur eum qui per culpam mortalem grave damnum intulit, totum illud reparare sub peccato mortali teneri; sed nego axioma præfatum admitti posse cum eadem conclusione, ubi de innocente ex una parte, et de venialiter nocente ex altera parte agitur; tunc enim nocens censetur illud solum intulisse damnum quod iniustitiæ ipsius respondet: iniustitia autem, de qua hic agitur, levis fuisse supponitur. Ergo.

Maxime juvat hic cum omnibus theologis observare culpam damnificativam, in dubio, ut mortalem semper habendam esse; nam, in actionibus externis ita proximo noxiis, difficile est sufficientem non adfuisse advertentiam ad peccandum mortaliter; ex communiter contingentibus præsumendum est ergo peccatum fuisse mortale. Aliunde, cæteris paribus, magis præsumendum est in favorem innocentis quam nocentis. Ergo.

Notandum etiam eum qui ponens causam injuste damnificativam, malum quidem prævidens, sed non omne, non teneri ad partem damni a se invincibiliter ignoratam; sed invincibilis ille error non facile admittendus est, quia auctor voluntariæ damnificationis, communiter providere potest et debet consecutaria injustæ suæ actionis, saltem confuse.

Cæterum, in omnibus his casibus, sæpe tutius est suadere damnificatori ut cum eo qui damnum passus est transigat, id est, ut mutuo consensu conveniant quantum restituendum sit.

Queritur 3º utrum qui per levia furta successive commissæ grave intulit damnum proximo, illud sub peccato mortali resarcire teneatur.

R. 1º. Qui per levia furta notabilem acquisivit summam, adhuc exstantem in se vel æquivalenter, sub peccato mortali illam restituere tenetur; 1º quia summus Pontifex Innocentius XI hanc damnavit propositionem: « Non » tenetur quis sub peccato mortali restituere quod ablatum est per levia furta, quantumvis magna sit summa totalis; » 2º quia illa obligatio in materia justitiæ gravis est, cujus objectum est grave: atqui summa notabilis, ex variis furtis parvis successive commissis composita, grave est objectum; quamvis enim singula furta in se levia sint, grave tamen objectum totale efficiunt: atqui datur obligatio sub peccato mortali grave illud objectum restituendi, alioquin per furtum ditari liceret, et tunc grandis concussionariis aperiretur janua: ergo. *Est sententia communis.* Unde qui falsis ponderibus vel iniquis mensuris vendiderunt, id omne restituere tenentur

quod præter justum pretium obtinuerunt, sive majoribus mensuris et ponderibus utendo, sive summam sic injuste acquisitam quæ privatis restitui non potest, in bona opera impendendo.

R. 2º. Si agatur de iis qui res per minuta furta ablatas statim consumpserunt, nec ditiores inde facti sunt; vel inter ea furta unio moralis existit, vel non: si prius, datur obligatio gravis totum resarciendi damnum; 1º quia fur advertens, aut advertere debens se per talia furta grave illaturum esse damnum, mortaliter peccat, et gravem contrahit obligationem damnum istud reparandi; 2º quia totum damnum est voluntarium, ac proinde totum imputabile: ergo totum reparandum est sub gravi, etsi per accidens culpa non fuisset mortalis; sicut res minutæ mutuo acceptæ et statim consumptæ sub gravi tamen reddendæ sunt, si ad notabilem perveniant valorem; 3º quia bonum societatis id exigit, ut fures ab hujusmodi damnis efficacius arceantur. Ita *Vogler*, n. 124, et cum ipso communissime theologi.

Si vero posterius, id est, si unio moralis inter illa furta non exstisset, non videretur esse obligationem gravem totum reparandi damnum: hæc enim obligatio non fundaretur re aliena injuste possessa, cum res per minuta furta ablata supponantur statim consumptæ, nec culpa gravi, siquidem singula furta fuerunt tantum venialia et in unum moraliter non coalescunt. Ergo. Unde qui esculenta successive, v. g., quosdam fructus pluribus subripientes, statim consumpserunt, integrum eorum pretium sub peccato mortali solvere non tenentur; sed tenentur sub veniali, et, quantum fieri potest, ad restitutionem cogendi sunt, ne talibus furtis assuescant.

Notandum unionem moralem et peccatum mortale multo facilius reperiri si furta hæc erga eandem personam fiant, quam si de diversis ageretur personis, quod ex sola prudentium æstimatione judicari potest.

Queritur 4º an aliquis resarcire teneatur damnum quod ex errore invincibili uni intulit, volens illud alteri inferre.

R. affirmative; veram quippe, injustam et efficacem habuit voluntatem ei nocendi cui damnum illatum est, videlicet personæ præsentis cui tamen sciebat se jus nocendi habere. Forsitan quidem illi nocere nolisset si eam cognovisset; sed, in justitia sicut in contractibus, non attenditur quid agens facere voluisset, verum quid voluerit et fecerit: in casu autem nostro damnum personæ præsentis inferre voluit et intulit. Ergo. Sic P. *Antoine, Collet, Vogler*, n. 202, et communiter theologi, contra card. *de Lugo*, d. 17, n. 78, et quosdam alios.

Hinc qui domum Petri incendere volens, domum Pauli comburit, vel qui occidit Paulum credens invincibiliter esse Petrum, damnum reparare tenentur.

Quæritur 5° an qui inculpabiliter dixit aut fecit aliquid ad quod jus non habebat, et unde damnum proximo impendit, illud ex justitia impedire teneatur, aut restituere debeat si illud quantum potest non impediatur.

R. Multo probabilius est illum ex justitia teneri aut causam damni tollere, aut damnum reparare, si, quantum in se est, illud non impediatur; unusquisque enim tenetur damnum illud reparare quod libere vult et quod ex actione ipsius injusta vel injustæ æquivalenti procedit: atqui duæ conditiones istæ in præsentis casu reperiuntur: 1° præfatus homo libere vult damnum quod ex actione ipsius sequitur, siquidem facile illud impedire posset; 2° damnum illud ex actione injusta vel injustæ æquivalenti procedit; ille enim merito censetur actionem injustam aut injustæ æquivalentem facere, qui pravos perversæ suæ actionis effectus non impedit, cum illos absque gravi detrimento impedire posset: atqui talis est damnificator de quo hic quæstio movetur; quamvis enim non peccaverit causam injustam ponendo, ut supponitur, eo ipso peccati mortalis fit reus quod eam non tollat, cum auferre posset: ergo. Hinc pharmacopola qui venenum pro medicamento ex errore vendidit, emptorem ex justitia admonere tenetur, et monitionem omittens, damnum inde proveniens reparare debet. Ita P. *Antoine*, qui dicit hanc sententiam esse communem. Fatetur tamen nullam esse obligationem cau-

sam damnificativam auferendi, quando grave timendum est detrimentum, puta æquale damno quod ex causa injusta alteri imminet; cum enim causam ponendo non peccaverit, repugnat illum sub pœna adeo gravi eam auferre teneri. Item, si, antequam errorem cognovisset, damnum de facto ex actione ejus inculpabili illatum fuisset, ad nihil teneretur.

Quæritur 6° ad quid teneatur ille qui culpabiliter aliquid dixit aut fecit, ex quo, præter opinionem ejus, damnum alteri fuit illatum.

R. 1°. Qui aliquid dicit aut facit illicitum, sed non injustum, ex quo tamen, præter opinionem, et, data sufficienti diligentia, damnum alteri infertur, ad nihil ex justitia tenetur, quia damnum istud ipsi imputari non potest, siquidem non fuit prævisum, nec prævideri potuit. Ita *Lessius*, l. 2, c. 9, n. 103; *Sylvius*, q. 54, art. 8; *Vogler*, n. 169; *Billuart*, etc.

Unde clericus qui contra leges Ecclesiæ venationi vacat, et casu fortuito hominem pro fera occidit, non fit irregularis nec tenetur damnum reparare. Item qui alterum inducit ad carnes die prohibita comedendas, injustitiæ erga ipsum non erit reus si inde morbum contrahat; qui in domo aliena nocte deambulans ad fornicandum, vas pretiosum, de quo minime cogitare poterat, pedibus offendit, ad restitutionem non tenetur.

R. 2°. Qui aliquid dicit aut facit injustum, ex quo, præter expectationem et absque negligentia, illud sequitur damnum quod ex tali causa sequi non solet, illud reparare non tenetur, propter eandem rationem: damnum enim istud non fuit voluntarium, cum prævisum non fuerit, nec prævideri potuerit: ergo nec imputabile. Ergo. Sic, in locis citatis, *Lessius*, card. *de Lugo*, d. 8, n. 82; *Sylvius*, *Vogler*, *Billuart*, in dissertatione de Homicidio, art. VIII, t. 12, ed. in-8°, 1830.

Hinc qui in arborem ascendit ut fructus injuste colligeret, decidit, et aliquem subitus positum vel transeuntem obruit, damna ex morte ejus secuta reparare non tenetur. Paulus domum Petri effodit, intrat, frangit arcam, furatur

pecuniam; furtum istud Jacobo imputatur, qui, ex iudiciis apparentibus et falsis testibus, juridice convincitur et ad triremes damnatur: Paulus ex justitia hæc innocentis Jacobi damna resarcire non tenetur, nec seipsum manifestare ut illius famam et libertatem restituat. Si tamen Jacobus injustissime coactus damna Petri jam reparaverit, Paulus pretium hujusmodi damnorum huic refundere debet; hæc enim damna ipse reparare debuisset erga Petrum, etiam ante sententiam iudicis. Ergo.

Quæritur 7º ad quid teneantur qui, tempore perturbationis publicæ in Gallia (temps de la Révolution), debita ex chartis nummariis (papier-monnaie) solverunt, a die 1 januarii 1791 usque ad mensem thermidor an IV (1 julii 1796).

R. Tres sunt hæc de re opiniones; alii enim dicunt eos qui ex chartis nummariis, quomodocumque eas habuerint, debita solverunt, ad nihil teneri; nam, inquit, qui legali moneta utuntur ut debita sua solvant, ad nihil tenentur: at chartæ nummariæ erant moneta legalis: ergo.

Alii autem volunt eos qui hujusmodi chartis ad solvenda debita usi sunt, semper teneri reparare damnum quod passi sunt creditores, quia leges usum earum permittentes evidenter erant injustæ: illarum ergo beneficio cum alterius detrimento uti nunquam licitum esse potuit. Unde patroni hujus sententiæ semper exigunt saltem ut qui debita sua talibus chartis exstinxerunt, cum creditoribus bona fide paciscantur. Hæc sententia tutior est, sed durior esse videtur.

Alii denique distinguunt inter eos qui debita sua solverunt ex chartis ad solvenda debita ejusdem generis sibi datis, v. g., ad census annuos (*rentes constituées*) extinguendos, et eos qui tales vili pecuniæ pretio emebant chartas, easque juxta numericum valorem dabant. *In priori casu*, nulla est obligatio damnum reparandi; nam illæ chartæ publica erant calamitas; qui autem ex illis debita sua solvebant, non tam volebant damnum creditoribus inferre quam se a calamitate publica indemnes servare, onus quod injuste sibi imponebatur in alios rejiciendo:

porro æquitati naturali consonum esse videtur ut quis in tali calamitate quærat se indemnem servare: ergo.

At in posteriori casu, vera existit obligatio damnum reparandi; etenim si in calamitate publica liceat se servare indemnem, onus injustum rejiciendo, iniquum esset ex eadem calamitate cum alterius detrimento ditari. Ergo. Ad determinandum quale damnum resarciendum sit, attendendus et pensandus est valor realis chartarum eo tempore quo in solutionem datæ sunt, ac differentia inter hunc valorem et valorem numericum per restitutionem compensanda est, solvendo etiam interesse (*les arrérages*), juxta proportionem capitalis quod restitui debet.

Idem dicendum esse arbitramur de his qui eodem modo debita exstinguebant chartas quas ingenti quantitate pro parvo reali pretio accipiebant, v. g., ex rei alicujus venditione, ex suo labore, etc.; in utroque enim casu cum alterius detrimento ditiores facti sunt.

Tertia hæc sententia est *D. Asseline*, episcopi Bononiensis, in opusculo cui titulus: *Avis concernant l'exercice du saint ministère dans les circonstances présentes*, datum an. 1796. Parvum illud opus a maxima episcoporum Gallicanorum parte fuit admissum, et præsertim a *D. Jouffroy de Gonsans*, Cenomanensi episcopo.

Qui falsas supposuerunt chartas, aut eas cognitæ ut falsas in solutionem dederunt, tenentur totum reparare damnum, quia totum ipsis imputabile est. Si personæ quibus illatum fuit damnum inveniri nequeant, summa illis debita in pias causas impendenda est, vel pauperibus eroganda. Hæc decisio in eodem opere Bononiensis episcopi invenitur.

Quæritur 8º ad quid teneantur conscripti desertores (conscrits déserteurs).

R. 1º. Procul dubio, ad militiam juste vocati, tenentur se manifestare et ad vexilla redire, alioquin absolvi nequeunt; qui enim ad militiam juste vocatur, illam refugere non potest quin injustitiæ fiat reus erga principem et totam rempublicam, ut evidens est. Ergo.

Si tamen se manifestare non possent quin morti, trire-

mibus aliisque gravibus pœnis afflictivis se devoverent, tunc occulti manere possent donec sibi licitum esset ad vexilla redire, quia nemo tam gravibus pœnis ultro se subijcere tenetur. Ita *Collator Andeg., États, t. 3.*

R. 2°. Ex conscriptionis lege, data die 10 martii 1818, art. 17, qui sorte designati sunt et tanquam milites semel fuerunt admissi et inscripti, soli requiruntur, nec alii pro ipsis deficientibus militare amplius coguntur: locum igitur non habet gravis quæ olim movebatur hac de re quæstio, utrum scilicet desertores rei essent injustitiæ erga eos qui pro ipsis ad militiam cogebantur.

Quoad vero præteritos hujus generis casus adhuc exstantes, arbitramur desertores ad restitutionem non teneri erga eos qui pro ipsis appellati sunt; in his enim casibus restituere non tenentur, si contra justitiam commutativam non peccaverint: atqui contra justitiam commutativam non peccaverunt erga eos qui pro ipsis appellati sunt; gubernio quidem tunc existenti non obediebant, sed illud efficaciter non incitabant ut hos vel illos pro seipsis appellaret. Et vero, quando detegebantur, vel sese voluntarie probebant, ad pœnas afflictivas damnabantur vel militare obstringebantur; sed qui pro ipsis appellati fuerant, non ideo remittebantur, nec ulla ipsis aut parentibus eorum assignabatur compensatio. Præterea, in ultimis præsertim imperii Napoleonis temporibus, v. g., a bello Hispaniæ declarato, leges conscriptionis velut injustissimæ communiter habitæ sunt; idcirco inquietari non debent desertores. Sic respondit S. Pœnitentiaria, anno 1815.

Qui autem pro aliis pretio se locaverunt, et vexilla deinde fugientes, in causa fuerunt cur vexati sint ii pro quibus se obstrinxerant, tenentur totum reparare damnum inde secutum: verus namque existebat contractus cujus violatio onus restituendi importat.

Qui ex industria fingunt infirmitates, aut eas graviores faciunt, non statim damnandi sunt ad restitutionem, nam 1° raro decipiunt realiter membra consilii *revisionis*: 2° sæpe sunt in bona fide, et moniti ad restitutionem determinari non possent; 3° contendi potest, juxta plures,

eos contra justitiam commutativam non peccare, quia, seipsum solvendo per mendacia, non positive ac efficaciter inducunt magistratus ad alios in militiam adscribendos, non aliorum malum intendunt, sed tantum suam liberationem. Hæc posterior ratio quadam probabilitate non caret et inservire potest ad mitiorem decisionem imponendam, quando non alia suppetit via, nec amplius obtineri potest.

Nos autem, principiis strictis inhærendo, arbitramur quod qui fraude et mendacio decipiunt magistratus, vel pecunia aut aliis viis iniquis eos corrumpunt, et obtinent ut, contra legum justarum dispositiones, a militandi necessitate liberentur, atque alii pro se ipsis appellentur, contra justitiam peccant; certum est enim alios juvenes jus strictum habere ut sic non decipiantur nec corrumpantur magistratus. Ergo.

Defectu juvenum sic exemptorum eorumve parentum, qui injustam hujusmodi exemptionem obtinuerunt, totum damnum hinc illatum reparare debent magistratus corrupti, secundum regulas quas infra trademus pro cooperantibus ad actionem damnificativam.

Ut autem noscatur quis injustitiam ex fraude aut corruptione proveniente sustineat, quærendus est ille qui ultimus in catalogo militum ejusdem districtus fuit inscriptus. At si plures injustæ hujusmodi exemptiones in eodem districtu eodem anno exstiterint, certo detegere non potest damnificator quis injustitiam reipsa patiat. Quid vero agendum sit ubi ille cui facienda esset restitutio detegi non potest, videbimus infra. Item qui aliquo signo schedam certo bonam novisset et sumpsisset, certo fuisset injustus, et restituere deberet ferme summam quæ hoc anno fuisset necessaria ad aliquem ante scrutinium assecrandum. Sed cum impossibile esset dicere cui facienda restitutio, eroganda foret in bona opera, ut ostendimus infra.

Diximus *contra legum justarum dispositiones*; nam si leges militares forent evidentè injustæ, qui, mediante pecunia, ab illis se liberaret, nullo modo reus foret, sed ab injusta vexatione tantummodo se redimeret.

Quæritur 9° utrum artifices et professionem quamdam

exercentes, ut cæmentarii, lignarii, advocati, medici, chirurgi, notarii, etc., reparare teneantur damnum quod ex eorum negligentia vel imperitia sequitur.

R. Damnum hoc reparare non tenentur, nisi peccatum theologicum admiserint; nam, *ex probatis*, nulla est obligatio, extra contractum, reparandi damnum absque culpa theologica illatum: porro artifices et qui professiones exercent, quamvis ratione officii obligationem quasi-contractus habere reputentur, non tamen inierunt pactum quo de ipso casu fortuito tenerentur, ut communissime theologi fatentur: ergo.

Sed qui ne communem quidem seu mediocrem habent peritiam, aut qui eam non adhibent diligentiam quam viri probi ac prudentes ejusdem artis vel professionis adhibere solent, graviter vel leviter, pro casibus, contra status sui officia peccant et jus alterius violant: ergo restituere tenentur pro qualitate culpe suæ. Hinc qui satis peritus est, tenetur tantum ex culpa juridica levi et voluntaria; *a fortiori* teneretur ex culpa lata: qui autem tanquam aliis in arte sua peritiorum et diligentiorum se præbet, ex culpa levissima damnum reparare tenetur; nam eo ipso majorem adhibere debet diligentiam. *Ita generatim theologî.*

Quæritur 10° ad quid teneantur juvenes qui ope aliena gratuitam acceperunt educationem sub spe quod futuri essent clerici, si postea hunc statum sponte deserant, aut illo seipsos indignos culpa sua efficiant.

R. Si sincere in statu clericali se Deo consecrare intenderint, atque fecerint quod in se erat ut ad illum sese idoneos redderent, ac deinde a superioribus ob incapacitatem remittantur, vel clare agnoscant se ad tale genus vitæ non esse vocatos, restituere non tenentur, quia non egerunt contra eorum voluntatem a quibus beneficia acceperunt; horum enim intentio non potuit esse quod fierent clerici etiam absque divina vocatione. Ergo.

Contra vero, ad restitutionem tenentur si, nullam ad vitam clericalem sentientes inclinationem, dixerint se illam desiderare, ut educationem gratuitam obtinerent, aut si, culpa sua, sanctissimo illo statu sese cum advertentia

indignos reddiderint; nam, ut quis dono sibi præstito valide uti possit, conditiones sibi præscriptas implere debet: tunc autem istæ conditiones evidentem non implentur: ergo.

Non refert an illi juvenes pensionem habeant a gubernio solutam, quæ dicitur *bourse*, an vero simpliciter pensionem gratuitam in collegio aut seminario obtineant; nam pensiones a gubernio solutæ, ab episcopo, quibus voluerit, applicari possunt: porro episcopus eas applicare non intendit, nisi eis qui sincere clericatum desiderant, et faciunt quod in se est moraliter ut ad ministerium sacrum idonei efficiantur: imo ipsum gubernium aliis eas pensionesolvere non intendit: ergo.

Qui de vocatione sua dubitant, gratuitam educationem accipere non debent si nondum inceperint, nisi prius dubium suum eis aperiant a quibus beneficia accepturi sunt. Si autem gratuita eorum educatio jam incepta sit, quando dubium supervenit, quamprimum moraliter dubium illud excutere debent: si autem post adhibitam sufficientem attentionem, dubium perseveret, illud aperire tenentur; alioquin contra voluntatem eorum a quibus beneficia accipiunt agerent, ut satis patet. Multæ aliæ occurrunt difficultates quæ ex iisdem principiis solvantur.

§ II.—De his qui damnum per alios inferunt, seu de cooperantibus.

Duplici modo aliquis damno alteri inferendo cooperari potest, scilicet positive et negative.

1° *Positive*, quando influit in damnum per alios inferendum, quod physice et moraliter fieri potest. Physice, si actionis daunificativæ fiat particeps; et moraliter, si quempiam ad damnum inferendum determinet.

2° *Negative*, quando non impedit damnum quod alteri inferitur cum illud impedire posset et deberet. Omnes diversi modi quibus aliquis damno alteri inferendo cooperari potest, his comprehenduntur *S. Thomæ* versibus, 2 2, q. 62, art. 7:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Sex priores modi cooperandi dicuntur positivi, et tres posteriores dicuntur negativi.

Causæ negativæ, per se loquendo, damnum reparare non tenentur; nemo enim damnum alterius reparare tenetur, nisi jus illius strictum violaverit: atqui jus alterius strictum per causas negativas ut tales non violatur; nam ideo violaretur, quia alii homines damnum istud ab illo repellere tenerentur: illud autem admitti non potest, cum omnes jure naturali sint liberi et independentes: ergo. Itaque, qui alterius damno negative tantum cooperati sunt, illud reparare non tenentur, nisi ratione officii, vel alia via ad illud impediendum sese adstrinxerint.

Causæ autem positivæ damnum cui cooperatæ sunt reparare tenentur; sed requiritur ut causa vere fuerit positiva, injusta, damni efficax et theologice culpabilis, *ut probavimus supra*, pag. 80 et seq. Si causa influxerit, non in substantiam damni, sed in modum, obligatio non est damnum reparandi, nisi quatenus ille modus est ipse damnosus. Nunc de singulis cooperantibus seorsim agendum nobis incumbit, quod in sequentibus absolvemus sectionibus.

SECTIO PRIMA. — De jubente.

Jubens seu mandans ille est qui, ob proprium commodum, alium jussione, precibus, minis vel aliis mediis ad actionem alteri damnificativam movet. Dicitur *ad proprium commodum*, ut distinguatur a consulente, qui ad actionem damnificativam movet, non in suum, sed in alterius commodum. Quod autem fit ex mandato, nomine ipsius mandantis fieri censetur. Certum est illum reparare teneri damnum quod inferri jussit, et quod revera ex ipsius mandato fuit illatum; illius enim manifeste causa est positiva, injusta, efficax et theologice culpabilis. Ergo.

Hinc, si mandatum revocaverit, et hanc revocationem mandatario expresse manifestaverit, jam reparare non tenebitur damnum quod nihilominus mandatarius effecit; in illud quippe tunc non influit, sed totum mandatario tribui debet: attamen si mandatum, licet revocatum, ha-

bet rationem consilii, mandans sub hoc respectu ad reparationem damni tenebitur, quia reipsa damnum ipsi merito imputabitur. At si revocationem mandati sui manifestare non potuerit, etiamsi de illo vehementer doluisset, aut si mandatarius prudenter judicare potuerit hanc revocationem illusoriam esse et ad fucum faciendum, damnum reparare tenebitur, quia ex facto ipsius revera sequitur.

Quæritur 1° ad quid mandans teneatur, si mandatarius mandati limites excesserit.

R. Vel mandans prævidit aut prævidere potuit fore ut mandatarius jussionis limites excederet, vel non. In priori casu totum damnum reparare tenetur, quia totum illi adscribendum est: unde si servo iracundo jusserit ut graviter aliquem percutiat vel etiam vulneret, et servus illum occidat, totum homicidii damnum, quantum in se est, reparare debet mandans. In posteriori casu, illud tantum reparare tenetur quod mandavit, v. g.: si vero jusserit ut domum alicujus incendat, et servus domum incendat et dominum occidat, mandans valorem domus restituere tenebitur, non vero damnum ex homicidio secutum; nam homicidium soli mandatario tribui debet. *Est sententia communis.*

Quæritur 2° utrum qui verbis, nutibus vel aliis signis manifestavit se gratum habiturum si quoddam alteri inferatur damnum, illud resarcire debeat.

R. Procul dubio tenetur illud reparare, quia illius est causa positiva et injusta, ac proinde totum ipsi imputandum est: unde Henricus II, rex Angliæ, merito reum mortis S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis se existimavit.

Pariter, si quis nonnullos videns homines paratos ad damnum alteri inferendum ut ipsi placeant, taceat, damnum reparare tenetur; quamvis enim illud non jusserit, cum ex nomine suo inferendum videret, obsistere tenebatur, et quidem ex justitia, secundum multos; non dubie autem, sed certe apud omnes, si agentes scirent propositum suum ei cui placere intendebant et qui nihil contra-

rium dicebat, notum esse : *a fortiori* si silentium ipsius eos determinasset : si vero damnum aliquod ipso nesciente, ad ei placendum illatum fuisset, et ratum haberet, non ideo illud reparare teneretur; approbatio enim in eo casu non est causa positiva et efficax damni. Ergo.

Quæritur 3° utrum mandans reparare teneatur damnum quod mandatarius ex errore inculpabili alteri intulit, v. g., jussum acceperat occidendi Petrum, et ex errore occidit Paulum.

R. Si mandans prævidit aut prævidere potuit hunc errorem forsitan oriturum esse, damnum reparare tenetur : *patet ex dictis*. Si autem prædictum errorem non prævidit nec prævidere potuit, secundum plures, damnum adhuc reparare tenetur, quia vi mandati ejus sequitur. Ita *Collet*. Alii vero negant : Nam, inquit, teneri non debet de damno quod præter suam intentionem contigit, quod non mandavit, nec voluit, nec prævidit, nec quidem prævidere potuit : atqui tale est respectu mandantis damnum ex morte Pauli secutum. Sic *Vogler*, n. 279, cum pluribus aliis. Posterior hæc sententia videtur eo magis fundata et principiis a nobis superius expositis conformior, quod non sit obligatio reparandi damnum per accidens : at damnum ex errore solum alterius et præter intentionem illatum, est merum accidens. Ergo, etc.

Quæritur 4° utrum mandans reparare teneatur damna quæ mandatarius ipse jussioni obtemperans patitur.

R. Si mandatarius sponte ac voluntarie se obtulerit, vel si rogatus facile ob mercedem promissam acquieverit, ad nihil mandans tenetur; nam mandatarius omnia pericula in se suscepisse censetur. Si vero, vi, metu aut alio modo, coactus fuerit, ut superiores cogere solent inferiores per mandatum, mandans, juxta omnes, ea tenetur reparare damna quæ non raro, in actionibus hujusmodi peragendis, exsequentes patiuntur, quia hæc prævidere debuit, et aliunde jus mandatarii, eum cogendo, violavit. Hinc, si, ex mandato, alterum occidere quærens, ipse occidatur, vel deprehensus, ad triremes damnetur, hæc damna reparare tenetur mandans. At si mandatarius extraordinarium ali-

quod damnum patiat, v. g., si fulmine in via percussus vel ex equo cadens moriatur, quidam dicunt mandantem damna hæc reparare non teneri, quia ea non prævidit nec prævidere debuit. Ita *Vogler*, n. 80. Alii autem docent illum etiam in eo casu damna hæc reparare debere; revera enim vi mandati eveniunt, ac proinde mandanti tribuenda sunt. Ita *Billuart*. Excipiunt nisi mandatarius pericula sponte et absque necessitate subire voluerit, ut si viam extraordinariam tenere elegerit; tunc in eo casu damna ipsi soli adscribenda sunt, nec ullo modo ex jussione procedunt. Prior sententia conformior esse videtur pluribus decisionibus quas superius, ubi de damno præter expectationem secuto, jam admisimus.

SECTIO SECUNDA.— De consulente.

Duplex distinguitur consulens : alius enim est qui de bonitate aut malitia alicujus actionis decernit, v. g., talem contractum licitum esse, nullam in tali casu faciendam restitutionem; alius vero qui, supposita actionis justitia vel injustitia, ad illam movet alterum blanditiis, precibus, pollicitationibus, adhortationibus, vel ostendendo illi utilitatem aut voluptatem quam percepturus est, facilitatem executionis, suppeditando media et modos quibus efficaciter uti possit.

Præcipuum et fundamentale inter mandantem et consulentem discrimen est, quod actio fiat nomine mandantis, non vero nomine consulentis; hic enim ad actionem excitat in commodum illius cui dat consilium, alter autem in proprium commodum.

Certum est consulentem per se teneri ad restituendum damnum quod consuluit; nam in illud evidenter, positive, injuste et efficaciter influit, siquidem alterius voluntatem ad actionem movet.

Diximus *per se teneri*; fieri enim potest absolute ut ad nihil teneatur, vel saltem non ad totum; si consilium ipsius minime in damnum influxerit, quia consilium exsequens jam plene erat determinatus, ad nihil obligari potest. Equidem, stando principiis, forte non statim ab omni restitui-